

en comarca allunyada, al Lluçanès, segons un doc. de l'a. 909 «in Ausona, in loco dicto *Holosti*, in *ipsa Eulosa* [Sta. Creu de Joglars] et affinat in --- domum Sti. Geralli et in *Palafols* --- rivo de *Luzanés* --- rivo de *Ornolins...*» (*Dipl. Cat Vic.*, § 49).³

No hi ha dubte que tot això, per si sol, ens porta en forma concorde i ben concreta, a la idea que degué haver-hi a la base del nom del nostre cavaller *Pela-folls*: allí 'vilàns', ací 'folls'. Hi ha un *Battifolle* italià i *Batifol* occità, *Badafol* i *Badefol* f. també oc., documentats per Skok (*BhZRPb.* xxvii, 9, 10, 11ss.). Un «comes de *Bathefole*», un fill del qual morí a Monte-catini, en una batalla entre pisans i florentins l'a. 1315 (Finke, *Acta Ar.* ii, 553). En lloc de 'batre' i pelar' també trobem 'burxar, punxar': un «Alode *Burcafols*» en doc. de princ. S. xi (*Hist. Lgd.* v, 405). O *vergar* 'assotar': «monte de *Vercaballe*» a. 1048 (*Cart. d'Andorra*, i, 128.7), afr. amb S. J. de Lòria i Llumeneres; de nou *Bergafoll* (ibid. § 28), i *Bragafols* etc. en altres docs. que es poden trobar en els índexs d'aquell cartulari (per on veiem duplicació entre *verger* i *bregar*).

En fi *torcar*, sembla que en sentit de 'eixugar, escurar (diners etc.)'. *Torca-fol* nom d'un trobador del S. xii (*DECat.* v, 200b28). Amb el qual coincideix *Torchefelon*, poble del c^o de *La-Tour-du-Pin* (Esère; Longnon, *NLL de la Fr.* § 556); d'aquí pot venir també un R. Fabri de *Torcafelon* que figura en el *Cart.* de Roca-rossa, com notari de Maçanet (per cert ben veí del Castell de Palafolls) (any 1280) (§ 3.13f. i p. 324.10).

És, doncs, un tipus onomàstic que s'estén des d'It. al N. de Fr. i fins a Portugal: *Pousa-foles do Bispo*, lloc n° 1599 de l'*Inquérito* de geogr. ling. de *Polva Boleo*, freguesia del concelho de Sabugal, 15 k. SE. de Guarda, 105 k. al N. del Tejo (amb variant eufèmica *Pousaflores*).

En conclusió: el problema etimològic està resolt: *Palafolls* fou en l'origen un sobrenom, convertit en NP d'un cavaller i d'un llinatge; i després nom de llur castell i de tot el feu; tal com es concretà en els NLL occitans *Pelafol*, i adj. *pelafoys*, paral·lels al tipus internacional *Pela-grua*, *Pelavezi*, amb llurs variants *Palavicini* etc. Format amb *foll* (oc. *fol*, etc.), 'foll, poca-solta, infeliç', cf. la panòplia de matisos del mot *foll*, que aplego en *DECat.* iv, 74ss. *Pela-folls* fou originàriament el sobrenom d'un baró abusiu de la seva força, que no reparava a escanyar els pobres pagesos, amb imposicions forçades: estant aqueixa reputació en llur interès, com sigui que els estalviava les exaccions violentes, començaren per deixar-s'ho dir i acabaren per adoptar-ho orgullosament com a nom ponderatiu de llur fortíssim llinatge. Es tractava de víctimes indefenses, ajupides: recordem els paral·lels citats *Pela-vilan*, *Torca-felon*; i així mateix els comparables *Battifolle*, *Verga-folle*,

Torca-fol.

En la menció de 1145 el nom 'En *Pela-folls*' figura en una forta variant que hem promès explicar: li diuen «Berengarius de *Pellans Vulvam*», en l'Acta de dotació i edificació del monestir de Roca-rossa.⁴

Es comprèn que el cavaller no sols era «brau» amb els pagesos sinó amb les pageses i amb reputació de femeller, però potser no tan brau amb certes dones. És clar que és un malnom maliciós, que no em cal explicar ni remenar gaire; i és menys probable que l'usés ell mateix, que no el malèvol monjo o templer de Roca-rossa que escriví la còpia conservada només en cartulari (tanmateix recordem que Jaume I no s'avergonyia de la seva vida donjoanesca; cf. el *Maldit Bendit* de Cerverí). No ens estranyarem gaire d'aquesta desvergonyida atribució, si tenim present les irregularitats que de seguida sorgiren en el si del monestir; primer, templers de costums fortament llicenciosos: que documenta Pons Guri en el seu erudit pròleg, pp. 14, 16, n. 21; culminant després (any 1407) en greus disturbis que «arribaren a l'insult personal», a «maneres indecentes» (p. 16) i perill de «scandalum» (p. 16) fins a la dissolució del cenobi, amb el trasllat dels docs. a Solsona. Si la doc. de Roca-rossa i Palafolls no hagués estat gelosament oculta, tant de temps, a Gualter i a Solsona, crec que Miret i Sans, ell molt més erudit que jo, en Templers i en «l'Etern Bec de les Oques», hi duria més clarícies.

Tanmateix per al lingüista el que importa ací és la *e* de la grafia *Pelans* i el mateix caràcter satíric de tota l'expressió en el seu conjunt; i cal també tenir present el caràcter, semànticament ambigu i figurat de l'ètimon FÖLLIS, del cat. *foll* i els mots romànics germans (*DECat.* iv, 75b38ss.): 'manxa' i 'pilota' en llatí, (d'on 'esbojarrat com una pilota' cat. - oc. -fr-it.), d'altra banda 'manxa', cast. *fuelle*, i ll. *follis* 'bossa', i *folliculus* 'odre', i, en fi: 'vulva'. Hi entraria, per tant, en joc una bona dosi de joc de paraules per part d'aquell sorneguer del Temple.

Encara és l'hora que res no s'havia publicat seriós sobre l'etimologia de *Palafolls* (*AlcM.* i els *E.T.C.* guarden silenci), potser perquè tots fèiem massa cas de la paronímia amb els NLL en *Pala-* (de PALATIUM, o de PALUDEM, -ES), però entreveient-hi obstacles, fèiem (jo mateix) vagues càbales; només s'hi llançà alegrement el barroer CCandi: «Significaria arenal sembrat de petites maresmes» (*BABL* xii, 373): vaga falòrnia, potser imaginant PALUDES FOLLIS (tanmateix FOLLES no és 'petites' ni 'esparses'); l'ingenu erudit no hauria vist el lloc, sinó en el mapa; o el confoia amb la platja de Malgrat («Vilanova de Palafolls» nom prestat, post-medieval); però tant el castell com St. Genís són en terres altes i eixutes —pelades les del castell— a més de 8 k. de la platja de Malgrat i més de 5 de la riba de la Tordera, riu